

КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК
ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Ю.Б. Іванов, О.М. Красноносова, А.Д. Олійник

Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України

В умовах складної економічної ситуації, яка склалася в країні, питання пошуку найбільш прийнятних територіальних форм організації промислового виробництва, серед яких - створення кластерних структур, постає на одне з перших місць. Більше половини підприємств працюють за такою моделлю в США, Канаді, Великобританії, Італії, Франції, Швейцарії тощо. Країни ЄС прийняли шотландську модель побудови кластера, при якій ядром такої структури є велике підприємство, що об'єднує навколо себе невеликі фірми [1; 2; 3].

Починаючи з 1998 р., сфера розвитку кластерних структур суттєво розширилась і в Україні. Мережеві об'єднання організацій і фірм було сформовано у Івано-Франківській, Львівській, Закарпатській, Чернівецькій та інших областях у будівництві, у сфері туризму, деревообробки тощо.

В індустріально розвинених регіонах України кластеризація економіки не набула поширення. Між тим в цих регіонах є всі передумови для становлення інноваційних кластерних структур. До цих передумов відносяться наступні:

- об'єктивна необхідність в стійкому соціально-економічному розвитку регіонів;
- певна готовність суб'єктів господарської діяльності до інноваційних форм спільної діяльності у складі кластера;
- достатня кількість науково-дослідних установ та вищих навчальних закладів, які здатні забезпечити необхідний науковий та кадровий потенціал і можливість для інноваційного розвитку промисловості, сільського господарства як базових галузей економіки, а також соціально-економічної системи кожного регіону.

В стратегічному плані державна політика створення кластерних структур повинна сприяти перетворенню регіонів в активних суб'єктів економічних відносин на вітчизняному просторі та за його межами, а державна стратегія регіонального розвитку повинна будуватися на певних принципах, які відповідають вимогам європейської структурної політики та законодавчій базі України. До таких принципів слід віднести наступні.

По-перше, принцип програмування. Цей принцип означає, що політика кластеризації економіки повинна здійснюватись на основі довгострокових стратегій та програм державної підтримки формування та розвитку кластерних структур в регіонах країни.

По-друге, принцип збалансованості, який передбачає відповідність стратегій та програм соціально-економічного розвитку регіонів країни стратегії розвитку кластерних структур.

По-третє, принцип партнерства, який означає, що формування і розвиток кластерних структур вимагає щільного співробітництва центральних та місцевих органів державної виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання тощо.

По-четверте, доповнюваності. Сутність цього принципу полягає в необхідності підтримки розвитку регіональних кластерних структур як з державного, так і місцевого бюджетів. Основна умова – обсяги грошових коштів місцевих бюджетів не повинні зменшуватись при фінансуванні створення затверджених державною програмою пріоритетних кластерних структур, які мають для країни стратегічне значення.

Питання необхідності кластеризації економіки України було на порядку денному в Кабінеті Міністрів України ще у 2003 році. Про це свідчить Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 р. №1174 «Про схвалення Державної програми розвитку промисловості на 2003-2011 роки», в якій було передбачене формування технологічних кластерів передусім у найбільш наукоємних і високо-

технологічних галузях та виробництвах, здатних кардинально змінити економічний і науково-технічний потенціал промисловості, забезпечити оптимізацію регіональних промислових комплексів та виробничих потужностей підприємств.

У 2008 році Постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 р. «Про затвердження Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 роки» було передбачено створення за участю місцевих органів виконавчої влади інноваційно-технологічних кластерів у складі науково-дослідних організацій, малих та середніх підприємств, центрів трансферу технологій тощо. У відповідності з Розпорядженням кабінету Міністрів України від 10.09.2008 р. №1214 «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Стратегії національної безпеки України на 2008 рік» передбачена розробка стратегії створення регіональних транскордонних кластерів [5].

Сучасні тенденції територіально-просторового розвитку багатьох країн світу свідчать про те, що в умовах все більш жорсткої конкурентної боротьби на глобальному ринку роль таких кластерів підвищується. Австрія, Німеччина, Данія, Голландія, Швеція та інші європейські країни активно створюють транскордонні наукоємні кластери. Наприклад, кластер “The Öresund” (Данія – Швеція), який складається з багатьох фармацевтичних та біотехнологічних фірм, університетів тощо.

Виходячи з цього, кластеризація економіки України на основі формування інноваційних науково-виробничих кластерних структур в регіонах країни є одним з найважливіших напрямів зростання інноваційної активності підприємств, залучення інвестицій і на цій основі підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Поняття «інноваційний науково-виробничий кластер» розглядається нами як стійка, упорядкована, добровільно об'єднана сукупність взаємопов'язаних і локалізованих на одній території суб'єктів, які здатні виготовити спеціалізовану конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію, до складу «ядра» якого вхо-

дять провідні підприємства, науково-дослідні установи та вищі навчальні заклади як генератори інноваційних ідей та кадрового забезпечення.

Введення до складу «ядра» кластера наукових установ та вищих навчальних закладів дозволяє посилити інноваційний потенціал всіх підприємств, які до нього увійдуть. У цьому контексті при формуванні кластерів є необхідність в визначенні списку інноваційних технологічних лідерів серед підприємств в кожному регіоні, в тому числі і в сфері науки та освіти для формування у рамках системи інноваційних пріоритетів замкнутого інноваційного циклу «освіта + наука: дослідження і розробки + нові технології = конкурентоспроможна продукція».

До складу кожного кластера поряд з провідними підприємствами, які становитимуть ядро кластера, повинні увійти також обслуговуючі, допоміжні та доповнюючі об'єкти.

Обслуговуючі об'єкти – це підприємства - постачальники сировини, комплектуючих виробів тощо.

Допоміжні об'єкти – це ринкові інститути (брокери, консультанти тощо).

Доповнюючі об'єкти – це збутові організації та інші структури у складі кластера.

Структурна модель життєдіяльності кластера в зовнішньому та внутрішньому середовищі представлена на рис.1.

Кластери, які будуть створюватись, можуть бути ідентифіковані як вертикальні та горизонтальні.

Вертикальні кластери – об'єднання всередині одного виробничого процесу однієї галузі за схемою «ядро кластера» + «обслуговуючі об'єкти» + «доповнюючі об'єкти» + «допоміжні об'єкти».

Горизонтальні кластери – об'єднання підприємств різних галузей в один мегакластер, наприклад, агропромисловий, хімічний, гірничо-металургійний тощо. За своєю сутністю горизонтальні кластери є спорідненими структурами з енерго-виробничими циклами.

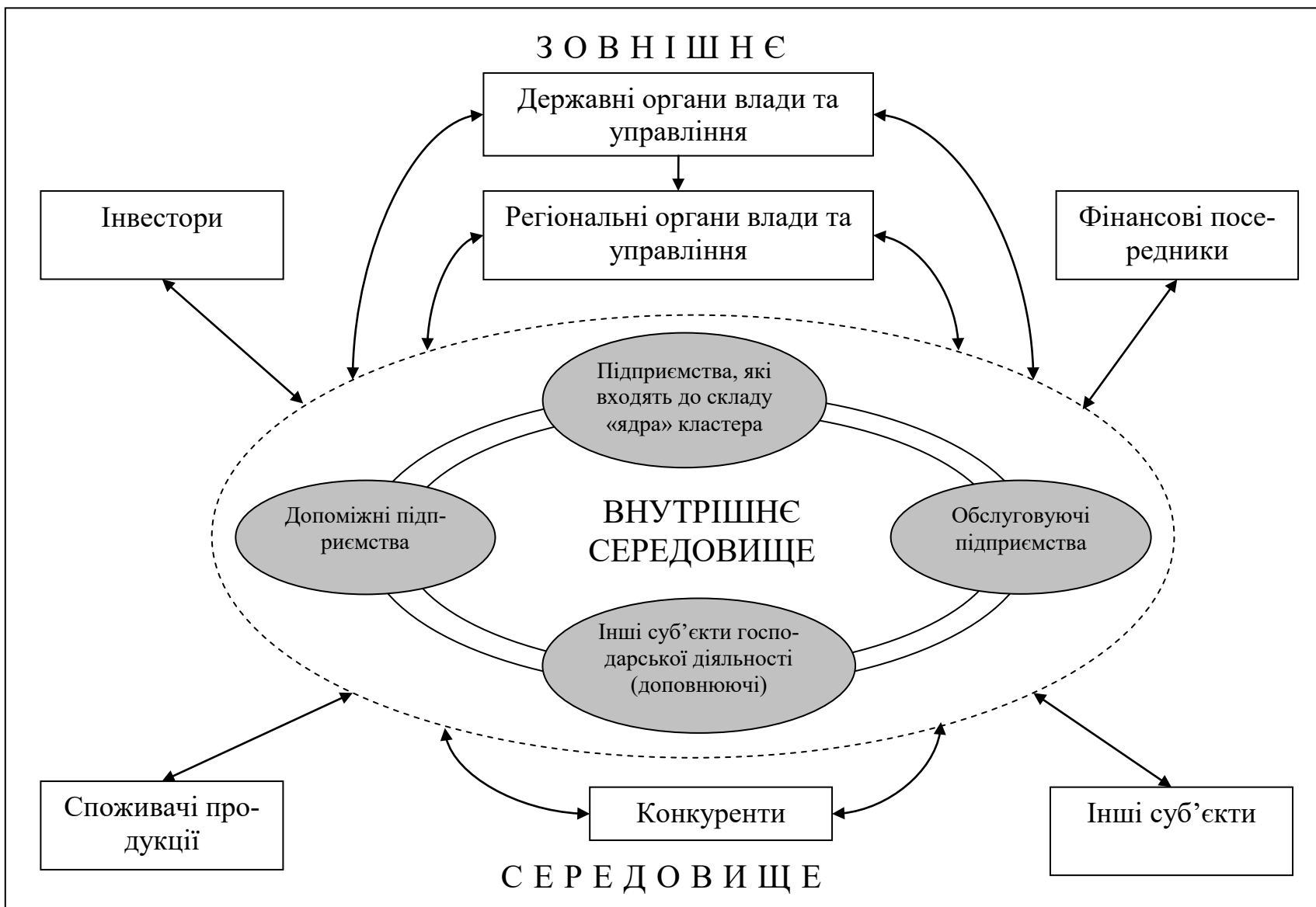

Рисунок 1 – Структурна модель інноваційного науково-виробничого кластера

Звертає на себе увагу те, що на Всесвітньому конгресі OECD «Регіональні кластери в Європі» (2002 р.) підкреслювалось, що поняття «регіональні кластери» використовується як ключове слово для більш старих концепцій індустріальних районів, спеціалізованих промислових агломерацій, місцевих виробничих систем [6].

Але в будь-якому разі формування інноваційних науково-виробничих кластерних структур, які здатні забезпечити конкурентоспроможність як регіону, так і країни в цілому вимагає обґрунтування критеріїв визначення провідних підприємств, які становитимуть ядро кластера; розробки методологічних засад об'єднання в кластерну структуру різних підприємств та установ; розробки технології моделювання інноваційних науково-виробничих кластерних структур; пошуку шляхів максимізації очікуваного синергетичного ефекту від об'єднання різних суб'єктів господарювання в кластерну структуру.

Дослідження в цих напрямках через призму соціальних потреб населення та соціальних пріоритетів розвитку регіонів країни виконуються в Науково-дослідному центрі індустріальних проблем розвитку НАН України.

Література

1. Соколенко С.И. Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства. Кластеры: Укр. контекст. – К.: Логос, 2002. – 646 с.
2. Волкова Н.Н., Сахно Т.В. Промышленные кластеры: – П.: Изд-во «АСМИ». – 2005. – 270 с.
3. Балабаєва З.В. Новий регіоналізм – невід'ємний елемент європейської інтеграції / В зб. наук. праць Національного Центру з питань євроатлантичної інтеграції України. К., 2005, вип.№15, С.16-22.
4. Портер М. Конкуренция: Пер. с англ. – М.: ИД «Вильямс», 2000. – 496 с.
5. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України // www.rada.gov.ua
6. OECD (2002), “Regional Clusters in Europe”, Observatory of European SMEs, 2002, No. 3.